

УДК 343.9.018:343.85

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2019.3.08>**ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ ТИТАРЕНКО,***кандидат юридичних наук, доцент,**Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального права та кримінології (докторант);* <https://orcid.org/0000-0002-3271-9402>,*e-mail: titarenko_alexey1978@ukr.net***КРИМІНОЛОГІЧНІ СЦЕНАРІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СТАНУ ЗЛОЧИННОСТІ
В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА ДОНБАСІ
В СЕРЕДНЬОСТРОКОВІЙ ПЕРСПЕКТИВІ**

Досліджено вплив ймовірних сценаріїв перебігу збройного конфлікту на Донбасі на стан злочинності в Україні. На підставі використання сценарної методології сформовано кримінологічні сценарії (реалістичні, оптимістичні, негативні – песимістичні) трансформації стану злочинності на середньострокову перспективу (2019–2022 рр.). Обґрунтовано найбільша ймовірність розвитку стану злочинності за такими трьома сценаріями: «Стагнація та незначне збільшення» (найбільш реалістичний), «Контроль та безпека» (оптимістичний), «Турбулентна злочинність» (негативний). Доведено, що розвиток вірогідних кримінологічних сценаріїв буде залежати від інтенсивності впливу зовнішніх та внутрішніх загроз національній безпеці.

Ключові слова: кримінологічний сценарій, стан злочинності, збройний конфлікт на Донбасі.

*Оригінальна стаття***Постановка проблеми**

Сьогодні одним з важливих питань в сфері протидії злочинності та забезпечення громадської безпеки в умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації (далі – РФ) на сході України, складної соціально-економічної, військово-політичної ситуації, триваючої напруженості в суспільстві (хоч і меншою ніж в 2018 році) на фоні проведених у 2019 році демократичних виборів Президента України та позачергових виборів до Парламенту, наявного комплексу внутрішніх та зовнішніх загроз, що впливає на стан національної безпеки, залишається формування і аналіз можливих тенденцій розвитку криміногенної обстановки задля розроблення та реалізації ефективних стратегій протидії злочинності. Останнє вбачається можливим та перспективним у разі використання сценарної методології для побудови кримінологічних сценаріїв [1, с. 69] зміни стану злочинності (трансформація криміногенної обстановки) в контексті можливих варіантів перебігу збройного конфлікту на Донбасі (на сході України). Поряд з цим є актуальним розуміння розвитку можливих кримінологічних сценаріїв стану злочинності з точки зору не лише змін в перебігу ситуації на сході України, але із врахуванням розвитку пов'язаних між собою проблем в різних сферах суспільного життя.

Стан дослідження проблеми

Проблеми прогнозування злочинності в більшості розглядаються в курсах кримінології та кримінологічного прогнозування. Корисними в науковому плані є роботи вітчизняних та закордонних вчених, які мають прогностичну складову. Йдеться, зокрема, про праці Г. А. Аванесова, А. І. Алексеєва, М. М. Бабаєва, О. М. Бандурки, С. В. Бородіна, В. І. Борисова, В. В. Василевича, М. Г. Вербенського, С. Є. Віцина, В. В. Голіни, О. І. Гурова, Л. М. Давиденка, О. М. Джужи, А. І. Долгової, А. П. Закалюка, І. І. Карпеця, О. Г. Кулика, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, В. В. Лунєєва, С. В. Максимова, С. С. Овчинського, В. І. Шакуна та інших дослідників. Проте сценарна методологія в кримінологічних дослідженнях використовується поки що рідко. Останнім часом можемо спостерігати фрагментарне використання сценарного методу прогнозування в кримінологічних дослідженнях вітчизняних вчених, зокрема: С. А. Мозоля «Кримінологічна безпека України» (2018) при розробки Концепції національної моделі забезпечення кримінологічної безпеки та В. М. Бесчастного «Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні» (2018) при написанні сценаріїв розвитку радикально негативних траєкторій відтворення злочинності до 2021 року [2, с. 344–365; 3, с. 63]. Проте представлені вченими сценарії, побудовані з врахуванням внутрішньої та

зовнішньополітичної ситуації в Україні до 2017 року, не в повному обсязі врахована ними специфіка сценарної методології та наявні оновлені прогнози оцінки розвитку соціально-економічної, політичної, військово-політичної та зовнішньополітичної сфер. Це обумовлює необхідність подальших ґрунтовних сценарних досліджень як стану злочинності, так і протидії їй.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї роботи є формування можливих кримінологічних сценаріїв розвитку стану злочинності в залежності від можливих сценаріїв перебігу збройного конфлікту на Донбасі та використання їх при розробці стратегічних програмних документів з реалізації державної політики в сфері протидії злочинності.

Досягнення мети можливо за умови виконання таких *завдань*: врахування сценарної методології прогнозування; визначення та врахування ймовірних прогнозних сценаріїв змін в соціально-економічній, політичній, військово-політичній, зовнішньополітичній сферах та їх вплив на розвиток стану злочинності; визначення найбільш вірогідних сценаріїв розвитку збройного конфлікту на Донбасі.

Наукова новизна дослідження

Уперше визначено та сформовано кримінологічні сценарії (реалістичний, оптимістичний та песимістичний) зміни стану злочинності на середньостроковий період (2019–2022 рр.) з врахуванням сучасних тенденцій трансформації кримінологічної обстановки, наявних прогнозних оцінок розвитку соціальної, економічної, політичної, безпекової сфер, можливих варіантів перебігу збройного конфлікту на Донбасі.

Виклад основного матеріалу

Перед тим як перейти до викладу основного матеріалу, вважаємо за доцільним висвітлити методичний підхід, який був застосований в роботі. Протягом 2019 року було проведено вибірковий моніторинг за 2014–2019 рр. відкритих інформаційних джерел, публікацій, статистичних та аналітичних звітів, наукових досліджень з сучасних проблем протидії злочинності, прогнозних оцінок ймовірного розвитку в короткостроковій та середньостроковій перспективі соціальної, економічної, політичної, військово-політичної, правової, гуманітарної сфер, домінуючих геополітичних тенденцій, наприкінці 2018 та початку 2019 років, а також прогнозних оцінок розвитку російсько-українських відносин. На підставі отриманої кримінологічно значущої

інформації, в тому числі за результатами перекресного аналізу можливого впливу факторів та подій («стан-фактор») на стан злочинності, побудови матриць перекресного впливу та використання результатів власного експертного опитування з проблем державного програмування протидії злочинності, проведеного впродовж квітня-травня 2019 року, було розроблено відповідні кримінологічні сценарії. При побудові цих сценаріїв також враховувалися поточні цілі, наміри правоохоронних органів, зокрема МВС України та НПУ на 2019 рік. Щодо прогнозних оцінок трансформації в окремих сферах, то нами були враховані результати досліджень наступних суб'єктів: форсайтні дослідження розвитку України (2016 р.), проведені фахівцями Світового центру даних «Геоінформатика та сталий розвиток» (<http://wdc.org.ua/>), який працює під егідою Міжнародної Ради з науки (ICSU) при НТУУ «КПІ» під науковим керівництвом академіка НАН України Михайла Згуровського (економічна сфера) [4]; результати соціологічних опитувань (досліджень) центру SOCIS, аналітично-консультативної фірми Gallup, Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (соціальна та політична сфери), Інституту соціології НАН України у співпраці з Благодійним фондом «Інтелектуальна перспектива», Харківської правозахисної групи спільно з Харківським інститутом соціологічних досліджень, Київського міжнародного інституту соціології, Центру Разумкова (соціальна сфера) [5; 6]; Центру демократії та верховенства права, Центру політико-правових реформ, Дослідницького центру «Європейська рада міжнародних відносин» (Лондон) (внутрішньополітична сфера), Національного інституту стратегічних досліджень (внутрішньополітична, зовнішньополітична та військово-політична сфери) [7-9]; Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, РНБОУ (викладенні в рішеннях), Центру військово-політичних досліджень МДІМВ МЗС Росії (зовнішньополітична та військово-політична сфери) [10; 11; 12, с. 279–366; 13; 14].

Крім цього враховувалися прогнози оцінки, викладені в Щорічному Посланні Президента України в 2018 році [15], а також тенденції трансформації кримінологічної обстановки з 2014 по 2018 рр. та за 6 місяців 2019 року. Щодо останнього, то починаючи з 2017 року створені передумови задля незначного збереження загальної тенденції до зниження злочинності в цілому по Україні в короткостроковій перспективі (2019–2020 рр.).

Вже тривалий час є очевидним залежність між станом перебігу збройного конфлікту на сході України та всіма сферами суспільного життя в країні, включаючи стан злочинності. Враховуючи наукове завдання, зазначимо, що сценарії перебігу збройного конфлікту на сході України, які висувалися експертами з 2014 по 2015 рр. та впродовж 2016–2018 рр. різниця, що обумовлено ступенем ймовірної загрози повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Із 2014 по 2015 рр. така загроза була найбільш ймовірною. На сьогодні ситуація кардинально відрізняється і характеризується відсутністю з 2016 по 2019 роки наступального характеру військових дій та перебування підрозділів АТО (до травня 2018 р.) / ООС в стані оборони та надання відсічі збройній агресії РФ. Остання ситуація позитивно впливає на стан злочинності, на що вказує сприятлива динаміка з 2016 по 2018 роки до поступового зниження на 17,8 % та поступова змінна її структури, збільшення відсотку розкритих злочинів (до 35,6 %)¹.

Щодо впливу різних сценарних аспектів розв'язання конфлікту на сході України на стан злочинності, є можливість навести і дані власного експертного опитування*, які врахуємо при розробці остаточних кримінологічних сценаріїв.

Так, на запитання «Як на Вашу думку впливатиме на стан злочинності в Україні оптимістичний сценарій розв'язання збройного конфлікту на Сході України (Україна звільняє тимчасово-окуповані території та понов-

лює контроль над територіями)?» 38,3 % відповіли, що слід очікувати збільшення рівня злочинності; 33,6 % вважають, що рівень злочинності не зміниться; 21,9 % говорять, що рівень злочинності буде зменшуватися. Не відповіли на запитання 6,3 %.

Якщо сценарій розв'язання збройного конфлікту буде песимістичним (*Російська Федерація починає активні дії, відбувається подальша окупація території України*), то у такому випадку, з точки зору експертів, також відбудеться збільшення рівня злочинності – 67,9 %. 13,3 % опитаних зазначають, що рівень злочинності не зміниться, а 7,0 % вважають, що слід очікувати зменшення рівня злочинності. 11,7 % на запитання не дали відповіді.

Ще один сценарій – реалістичний (*Російська Федерація не починає активні дії, відбувається певна стагнація щодо звільнення тимчасово-окупованих територій на Сході України, отримуємо заморожений конфлікт*). Отже, якщо вказаний сценарій (план) буде діяти, то рівень злочинності не зміниться – 53,9 % опитаних підтверджують таку думку; 27,3 % говорять, що слід очікувати збільшення рівня злочинності, а 3,1 %, навпаки, вважають, що слід очікувати зменшення рівня злочинності. 15,6 % ускладнилися з відповіддю на запитання.

Узагальнюючу існуючі позиції вітчизняних експертів щодо можливих сценаріїв протікання збройного конфлікту на сході України, на нашу думку, їх цілком можна звести до чотирьох імовірних, які в подальшому будемо враховувати при розробці кримінологічних сценаріїв зміни стану злочинності:

Сценарій 1. «Активізація збройного тиску РФ на Україні», може передбачати варіанти продовження локального або масштабного вторгнення збройних сил РФ на територію України (на сході України, з напрямку Азовського узбережжя, з боку окупованого Криму, з боку Придністров'я), або шляхом активізації військових дій з боку «ЛНР» та «ДНР» на сході України за військовою та фінансовою підтримкою РФ.

Сценарій 2. «Поступове заморожування конфлікту на сході України», полягатиме в зменшенні інтенсивності обстрілів на сході України аж до їх припинення, проте процес інтеграції тимчасово-окупованих територій в Україну буде неможливий у зв'язку з намаганням РФ легітимізувати сценарій отримання цими територіями автономії у складі України, що є неприпустимим для країни і буде означати початок процесу федералізації. Можливий розвиток в рамках даного сценарію і

¹ За даними про правопорушення, розміщеними на сайті Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>), та згідно зі статистичною інформацією, що міститься на сайті Генеральної прокуратури України (<https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html>), станом на 02.08.2019.

* У період з квітня по травень 2019 року за розробленою анкетною було опитано 128 експертів з проблематики державного програмування протидії злочинності в сучасних умовах. Віковий розподіл респондентів: 75,0 % – опитані у віці 36–45 років, друга кількісна група – опитані у віці 25–35 років – 15,6 %, найменша кількісна група – респонденти у віці старше 45 років – таких було 9,4 %. Щодо освітнього та наукового статусу респондентів, то переважна кількість з них мають науковий ступень кандидата наук – 60,2 %, 30,5 % мають науковий ступень доктора наук, 9,4 % отримали вищу освіту, але наукового ступеня не мають. При відборі експертів акцент робився на вчених в галузі кримінології, політології, працівників правоохоронних органів.

альтернативного «млявий конфлікт» або «ні війни, ні миру»*.

Сценарій 3. «Дестабілізації внутрішньої обстановки в Україні», полягатиме як в розхитування політичної та соціальної ситуації в країні проросійськи налаштованими політичними силами, продовження інформаційної війни з боку РФ щодо України, спрямованої на дискредитацію чинної влади, розпалювання ворожнечі на релігійному, національному, мовному ґрунті, поширення кібератак на критичну інфраструктуру країни, поширення псевдо мінувань в громадських містах, що в подальшому буде мати наслідком підвищення соціальної напруженості в суспільстві.

Сценарій 4. «Деокупація та інтеграція Донбасу» (може містити два під сценарії: «Деокупація з використанням миротворчої місії ООН» – позитивний для України сценарій та «Псевдомиротворча операція РФ» – негативний для України сценарій). Щодо даного сценарію, то слід зазначити, що питання деокупації Донбасу залежатиме від перспектив розгортання миротворчої місії ООН та її формат. На сьогодні вже є очевидним, що ні «ДНР»/«ЛНР», ні Російська Федерація не підтримують розгортання на тимчасово-окупованих територіях миротворчих місій ОБСЄ (в тому числі поліцейської), НАТО, ЄС [16; 17].

Також на думку вітчизняних та зарубіжних експертів, яку ми підтримуємо, сьогодні і на найближчу перспективу (2–3 роки), виглядає поки нереалістичним залучення міжнародних миротворчих місій для деокупації Донбасу [18].

Проте для розробки кримінологічних сценаріїв розвитку стану злочинності на сере-

дньострокову перспективу є важливим визначення ймовірності вирішення декількох питань, зокрема: наявні передумови завершення конфлікту та найбільш вірогідний сценарій перебігу такого конфлікту.

За результатами нашого експертного опитування, на запитання «Як Ви вважаєте, на сьогодні є передумови закінчення збройного конфлікту на Сході України?» переважна кількість експертів – 80,5 % зазначила, що ситуація ні краще, ні гірше, практично не змінюється. 9,4 % вважають, що теперішня ситуація стає все більш напруженою, тобто суттєво погіршується. Протилежну точку зору підтримали 3,1 % опитаних, які стверджують, що ситуація поступово нормалізується.

При цьому на запитання «На Вашу думку, яким є найбільш вірогідний результат збройного конфлікту на Сході України?» 27,3 % опитаних відповіли, що «ДНР» і «ЛНР» збережуться в нинішніх кордонах як невизначені псевдо державні утворення (ефект: Придністров'я, Абхазія, Південної Осетії); трохи менша частка – 25,7 % думають, що протистояння на Сході затягнеться на багато років, подібно конфлікту між Палестиною та Ізраїлем; вдвічі менша кількість опитаних – 12,5 % мають оптимістичний прогноз, що прихильники незалежності «ДНР» і «ЛНР» будуть розгромлені і весь Донбас (Донецька і Луганська області) повернеться до складу унітарної України на правах звичайних регіонів.

Фактично, на думку експертів, з найбільшою ймовірністю (53 %) в середньостроковій перспективі слід очікувати, що суттєвих зрушень в розв'язанні збройного конфлікту на сході України найближчим часом не передбачається. Що означатиме певну стагнацію в його розв'язанні, або протікання за сценарієм «млявого конфлікту» («ні війни, ні миру»). Проте на короткострокову перспективу (2019–2020 рр.) цей показник дещо вищий – 72,4 %. В цілому така позиція експертів пояснюється наявною загальною тенденцією з 2016 по 2019 рр. до зниження збройної активності на Донбасі.

Далі з врахуванням матриці найбільш значущих подій/факторів, які будуть впливати на розвиток кримінологічних сценаріїв, нами пропонується визначити шість можливих сценаріїв (від реалістичних до песимістичних) трансформації злочинності в Україні на середньострокову перспективу (2019–2022 рр.): Сценарій 1. «Поступове зменшення» – базовий (реалістичний); Сценарій 2. «Стагнація та незначне збільшення» – (реалістичний); Сценарій 3. «Контроль та безпека» – оптимістичний; Сценарій 4. «Злочинність на дні» – оптимістичний;

* На думку вітчизняного експерта з безпеки В. П. Горбуліна, сценарій «ні війни, ні миру», або «обмеженої війни і перманентних переговорів», «передбачає обмежену і стримуючу війну проти Росії та колабораціоністів на Сході з метою завдати їм якомога більше демотивуючих втрат; постійний переговорний процес, однак, без остаточного фіксування результатів у вигляді різних домовленостей і форматів; нарощування військового (насамперед військово-технологічного) потенціалу України і поступовий перехід від блокування противника до його витіснення – від пасивної оборони до активної; зростання інтенсивності міжнародних санкцій і дипломатичної ізоляції Росії; послідовне й кардинальне реформування українського суспільства; зближення з НАТО і Євросоюзом, а також формування низки оборонних союзів із частиною пострадянських та центральноєвропейських держав» [13].

Сценарій 5. «Турбулентна злочинність» – негативний (песимістичний); Сценарій 6. «Тріумф злочинності» – найбільш негативний (песимістичний).

Кожен із наведених сценаріїв, тією чи іншою мірою, є вірогідним. Проте результати нашого експертного опитування, дають змогу виділити на середньострокову перспективу

найбільш вірогідний розвиток наступних сценаріїв: «Стагнація та незначне збільшення» (94,7 % – сума показників «вірогідний» та «найбільш вірогідний») – найбільш реалістичний, «Контроль та безпека» (79,9 %) – оптимістичний та «Турбулентна злочинність» (77,5 %) – негативний (песимістичний), проте вірогідний (див. табл. 1).

Таблиця 1

Варіанти розвитку кримінологічних сценаріїв трансформації злочинності з 2019 по 2022 роки

(з урахуванням результатів експертного опитування квітень – травень 2019 року)

Оцінка вірогідності розвитку сценарію (%)	Кримінологічні сценарії					
	«Поступове зменшення»	«Стагнація та незначне збільшення»	«Контроль та безпека»	«Злочинність на дні»	«Турбулентна злочинність»	«Тріумф злочинності»
малоймовірний	58,7	5,3	20,1	95,3	22,5	91,1
вірогідний	30,2	62,5	71,8	4,3	64,7	7,8
найбільш вірогідний	11,1	32,2	8,1	0,4	12,8	1,1

В подальшому пропонуємо розкрити зміст цих сценаріїв, зокрема і базовий (на 2018–2019 рр.).

Сценарій «Поступове зменшення» – базовий (реалістичний), полягає в збереженні позитивних тенденцій 2017–2018 років щодо поступово зменшення рівня злочинності в країні (від 6 до 10 %) на фоні поступового заморожування економічної кризи (незначний ріст ВВП, перебування економіки в стагнації, незначне зменшення зовнішнього боргу, продовження залежності економіки від міжнародних кредитів), «млявого» вирішення соціальних проблем (соціальна напруженість має амплітудний характер), відносній політичній стабільності, проведення реформи правоохоронної та судової систем, зменшення активності збройного протистояння на сході України (сценарій «ні війни, ні миру») в наслідок дії міжнародних економічних санкцій відносно країни-агресора РФ, реалізації соціальних та гуманітарних програм з інтеграції підконтрольних Україні територій на Донбасі, встановлення пріоритету правоохоронних органів на забезпечення громадського порядку та публічної безпеки з використанням кращих зарубіжних практик (зокрема «скандинавська модель»), посилення присутності правоохоронних органів на території проведення ООС. Поряд з цим з незмінним комплексом внутрішніх та зовнішніх

загроз в структурі злочинності будуть спостерігатися негативні зміни (відтворення злочинності) за окремими напрямками: незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, корупційна злочинність, поступова активізація організованої злочинності, торгівля людьми, рецидивна злочинність, збільшення злочинів, пов'язаних з домашнім насильством. Корислива злочинність традиційно буде переважати в структурі злочинності. За умови незмінності інтенсивності впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, до 2022 року може зберігатися планомірне покращення криміногенної обстановки. Цей сценарій є базовим та частково реалістичним (реалістичність цього сценарію починаючи з 2019 року поступово буде знижуватись до 41,3 %) та забезпечить середньорічний темп приросту злочинності в означеній перспективі приблизно від –2,1 % до –3,4 %. Проте цей показник може бути на кінець 2019 року вищими ніж в 2018 році на 3,8–4,1 %, але нижчим в порівнянні з 2016 та 2017 роками.

Сценарій «Стагнація та незначне збільшення» – (реалістичний), полягає в поступовому погіршенні стану криміногенної обстановки та поступовому збільшенні рівня злочинності із середньостатистичним темпом приросту приблизно від 3,3 % до 5,1 %. Цей сценарій є можливим негативним варіантом розвитку сценарію «Поступове зменшення» за

умови продовження заморожування економічної кризи, відносній політичній стабільності, зменшення активності збройного протистояння на сході України, а також продовження зростання соціальної напруженості в суспільстві (зниження якості надання соціальних послуг вразливим верствам населення), зниження довіри до правоохоронних та судових органів, стагнації реалізації молодіжної політики (інклюзивна освіта, соціальна допомога молодим фахівцям, грантова підтримка обдарованої молоді, соціальний захист вразливих груп молоді), стагнація в політиці щодо вирішення соціальних проблем ВПО, учасників АТО/ООС, активізація деструктивних дій окремими політичними силами (громадських рухів) щодо розпалювання в соціумі ворожнечі на релігійному, культурному, мовному ґрунті, реалізація політики переслідування політичних опонентів новою владою, згорання реформи правоохоронних органів. За таким сценарієм можна буде спостерігати збільшення рівня загально-корисливої злочинності, насильницької злочинності, злочинності неповнолітніх, організованої злочинності. Незначне збільшення спостерігатиметься серед злочинів проти громадського порядку та моральності, в сфері незаконного обігу наркотиків, незаконного обігу зброї, корупційні злочини, злочинів проти правосуддя, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, злочинів проти довкілля, військові злочини.

Сценарій «Контроль та безпека» – оптимістичний, полягає в збереженні тенденції до зниження злочинності в означеній перспективі з середньорічним темпом приросту приблизно від –6,3 % до –10,2 %, а також характеризується високою ефективністю та стабільністю функціонування системи протидії злочинності на всіх рівнях (державний, регіональний, локальний). Даний сценарій розвивається за умови нарощування економічного потенціалу, зменшення зовнішнього державного боргу (зниження його до рівня 40 % ВВП), позитивні зрушення в соціальній та гуманітарній політиці (зокрема реальний механізм запровадження Закону України «Про соціальні послуги», зменшення рівня безробіття, пенсійна реформа – запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення), стабільної політичної ситуації, вираженої зовнішньої політики, спрямованої на зміцнення економічної та транскордонної безпеки (за умови збереження санаційного тиску на РФ з боку ЄС та США), посилення політики щодо відбудови та

інтеграції Донбасу, посилення інформаційної безпеки, завершення реформування правоохоронної та судової системи, зменшення активності збройного протистояння на сході України (сценарій «ні війни, ні миру»), залишення пріоритетом державної політики щодо протидії корупції та забезпечення громадської безпеки та публічного порядку, продовження міжнародного співробітництва в правоохоронній сфері, поступове зміщення акценту в протидії злочинності з державного на місцевий рівень, активізація участі громадськості в питаннях профілактики злочинності, а також початок реалізації Плану заходів з деокупації та інтеграції Донбасу на виконання Стратегії «Механізм малих кроків».

Також якщо оперувати сумарними даними проведеного нами експертного опитування, то серед основних подій, які реально впливатимуть на стан злочинності у бік її зменшення слід виділити ще і такі: посилення кримінальної відповідальності за окремі види злочинів (68,7 %), проведення реформи правоохоронних органів (68,1 %), прийняття державної стратегії та програми протидії злочинності (69,5 %), запровадження регіональних проєктів протидії злочинності через розумне планування територій (64,8 %), запровадження перехідного правосуддя на територіях проведення ООС (53,1 %). Проте ці події матимуть свій позитивний вплив за умови відсутності продовж прогнозованого періоду ескалації збройного конфлікту на сході України.

При реалізації даного сценарію в перший період з 2019 по 2020 роки може спостерігатися тенденція до збільшення кількості виявлених злочинів, зокрема латентних, що буде обумовлено прагненням нової влади виправдати довіру народу країни та максимально забезпечити громадський порядок та безпеку, а також створити умови для покращення рівня відчуття особистої безпеки громадян. Поряд з цим, незважаючи на загальну тенденцію до зниження злочинності, в її структурі частка окремих злочинів може суттєво не змінитися, зокрема це стосується: військових злочинів, корупційних злочинів, злочинів проти правосуддя, злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку.

Сценарій «Турбулентна злочинність» – негативний або песимістичний (вірогідний), полягає в хвилеподібній трансформації злочинності (різке зростання її рівня, потім зниження) в незначні часові проміжки (1–2 роки). Такий сценарій може супроводжуватися ефектом

«Дежавю» або повторення ситуації 2014–2015 рр. (активна фаза АТО). Даний сценарій розвивається за умови, в першу чергу, переходу збройного конфлікту на сході України в активну фазу протистояння (наступ НЗФ «ЛНР» та «ДНР» за підтримки регулярної армії РФ) та наявної внутрішньополітичної нестабільності в країні (активізація громадських радикальних рухів), в другу чергу, реалізації сценарію будуть сприяти: наявна економічна криза (реалізація сценарію «суверенний дефолт» [4]), неефективність реалізації запроваджених реформ, соціальна напруженість суспільства (обумовлена зростанням безробіття, низьким рівнем забезпеченості соціальних послуг для вразливих верств населення, високий рівень відчуття власної незахищеності перед загрозами), активізація міграційних процесів (збільшення кількості ВПО), неспроможність правоохоронних органів забезпечити громадську безпеку та публічний порядок в країні (здебільшого в наслідок залучення більшої частини особового складу на забезпечення безпеки до районів збройного конфлікту).

Посилюватись реалізація даного сценарію може і тим, що в результаті розгортання світової фінансово-економічної кризи, або у результаті загострення воєнно-політичної обстановки на Близькому Сході чи в іншому регіоні, увага США і ЄС до конфлікту в Україні може бути зменшена, а Україна не буде впливати на реалізацію їх геополітичних інтересів [14, с. 86], що дасть можливість РФ більш ефективно дестабілізувати ситуацію на сході України. Реалізації сценарію може сприяти також і розчарування ЄС та США невдачею реформ в Україні та скорочення економічних, гуманітарних та військових програм підтримки для нашої країни.

Реалізація даного сценарію також буде пов'язана із необхідністю введення військового стану на окремих територіях та консолідацією зусиль для надання відсічі збройній агресії РФ. Як слушно зазначає В. М. Бесчастний щодо подібного сценарію, він також буде супроводжуватися: відновленням часткової або повної мобілізації населення; зростанням організаційно-управлінських проблем на підприємствах, установах, організаціях у зв'язку з мобілізацією; зростання соціально-психологічної напруженості, пов'язане з людськими жертвами тощо [3, с. 64].

За таких умов реалізації даного кримінологічного сценарію, можливий середньостроковий темп приросту злочинності на 25–30 %. Така ситуація також буде супроводжуватися швидким відтворенням (інтенсифікацією) як

всієї злочинності, так і окремих видів злочинів в її структурі, зокрема: злочинів проти основ національної безпеки України, загальнокорисливої злочинності, насильницької злочинності (злочинів на ґрунті ненависті), злочинів проти громадської безпеки (зростання рівня організованої злочинності, незаконного обігу зброї), злочинів проти громадського порядку та моральності, злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків, корупційних злочинів, кіберзлочинності, рецидивної злочинності, військових злочинів тощо. На значну імовірність збільшення злочинності, в наслідок активізації збройного протистояння на Сході України, показали і результати експертного опитування (рівень злочинності скоріше чи безумовно збільшиться 50,7 % / 21,9 %).

Варто також зазначити, що для всіх сценаріїв, починаючи з 2020 року буде притаманна ситуація статистичного зменшення загальної кількості зареєстрованих злочинів та збільшення кримінальних проступків, що пов'язане з набранням чинності з 01.01.2020 змін до КК України в частині запровадження відповідальності за кримінальні проступки.

Висновки

Підсумовуючи викладене, можемо виділити на середньострокову перспективу найбільш вірогідний розвиток наступних кримінологічних сценаріїв стану злочинності: «Стагнація та незначне збільшення» – найбільш реалістичний, а також «Контроль та безпека» – оптимістичний та «Турбулентна злочинність» – негативний (песимістичний), проте вірогідні. Проте з врахуванням наявних прогностичних досліджень у військово-політичній сфері та результатів власного експертного опитування, підтримується позиція вітчизняних експертів щодо залишення найближчим часом в стадії стагнації («ні війни, ні миру») розв'язання конфлікту на Донбасі, що впливатиме на можливість розвитку найбільш реалістичного та оптимістичного кримінологічних сценаріїв.

Для всіх розглянутих нами кримінологічних сценаріїв трансформації злочинності на середньострокову перспективу притаманний певний відсоток імовірності появи та реалізації, проте кожен з них розвиватиметься в залежності від інтенсивності впливу та вірогідності реалізації комплексу внутрішніх та зовнішніх загроз, а також від дій конкретних факторів. Проте слід зазначити, що незважаючи на сценарій трансформації злочинності в цілому, певною особливістю та закономірністю можуть характеризуватися окремі види злочинів (види злочинності), які можуть мати

відмінний власний прогностичний сценарій, але це потребує окремих прогностичних досліджень з використанням сценарного підходу.

В подальшому наведені нами кримінологічні сценарії можуть бути використані при розробці окремих стратегій протидії злочинності та формуванні відповідних державних програм та планів. Врахування різноманітних

кримінологічних сценаріїв розробниками державних програм з протидії злочинності (МВС України є одним з основних) дасть можливість зробити їх більш актуальними та динамічними та відображати адекватну реакцію на можливі зміни та ускладнення в криміногенній обстановці країни.

Список бібліографічних посилань

1. Титаренко О. О. Використання сценарного підходу при формуванні та реалізації державної політики в сфері протидії злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4, ч. 1. С. 68–71.
2. Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні : монографія. Харків : Константа, 2018. 482 с.
3. Бесчастний В. М. Теорія та практика кримінологічного забезпечення протидії злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 400 с.
4. Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах / наук. керівник проекту М. З. Згуровський ; Міжнар. рада з науки ; Комітет із системного аналізу при Президії НАН України ; Нац. тех. ун-т України «Київський політехнічний інститут» ; Ін-т прикладного системного аналізу МОН України і НАН України ; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Київ : НТУУ «КПІ» ; Політехніка, 2016. 184 с. URL: <http://ied.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/09/WDC-IASA-FORESIGHT-2016.pdf> (дата звернення: 02.02.2019).
5. Довіра до органів влади на Сході України. UASCORE 2018 // SCORE, Україна : сайт. URL: https://www.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file//PRE_UKR18_TrustinAuthorUKR.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
6. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України // Разумков центр : сайт. 20.02.2019. URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy> (дата звернення: 02.08.2019).
7. Шанс на зміни і виклик для суспільства: чого чекати Україні від нової Верховної Ради // Центр демократії та верховенства права : сайт. 25.07.2019. URL: <https://cedem.org.ua/news/verhovna-rada-new> (дата звернення: 10.08.2019).
8. Гольцов А. Г. Російська геостратегія щодо України: сценарії та варіанти. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4 (45). С. 155–159. URL: <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/44/43> (дата звернення: 02.08.2019).
9. Безпековий вимір фінансової політики забезпечення економічного зростання в Україні : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2018. 132 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopovid_Bezpecov_vymir_fin_polityky.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
10. Россия 2017: три сценария / ред.: О. Кууси, Х. Смит, П. Тиixonен // Eduskunta Riksdagen : сайт. URL: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoeduskunnasta/julkaisut/Documents/tuvjv_1+2007.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
11. Стратегическое прогнозирование и планирование внешней и оборонной политики : монография : в 2 т. / А. И. Подберезкин, М. В. Александров, К. П. Боришполец и др. ; под ред. А. И. Подберезкина. М. : МГИМО-Университет, 2015. Т. 2: Прогнозирование сценариев развития международной и военно-политической обстановки на период до 2050 года. 722 с. URL: http://viperson.ru/uploads/attachment/file/949421/2_tom_web.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
12. Строгий В. І. Сектор безпеки і оборони України. Потенційні та реальні загрози у сфері державної безпеки : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра, 2015. 560 с.
13. Горбулін В. П'ять сценаріїв для україно-російських відносин // ZN,UA : сайт. 19.06.2015. URL: https://dt.ua/internal/p-yat-scenariyv-dlya-ukrayino-rosiyskih-vidnosin_.html (дата звернення: 02.08.2019).
14. Свешніков С. В., Бочарніков В. П., Пеньковський В. І., Ковальчук П. А. Сценарії можливого розвитку регіональної військово-політичної обстановки у контексті конфлікту на сході України. *Збірник наукових праць Центру військово-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2016. № 1 (56). С. 81–88. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znrcvds_2016_1_15.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
15. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році» / Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ : НІСД, 2018. 688 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-02/Analit_Dopovid_Poslannia_2018.pdf (дата звернення: 02.08.2019).

16. ДНР и ЛНР выступили против отправки полицейской миссии ОБСЕ в Донбасс // Интерфакс : сайт. 24.05.2016. URL: <https://www.interfax.ru/world/509763> (дата звернення: 01.08.2019).

17. МЗС: Росія блокує введення миротворців ООН на Донбас // НВ : сайт. 25.08.2017. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/mzs-rosija-blokuje-vvedennja-mirotvortsiv-oon-na-donbas-1734776.html> (дата звернення: 01.08.2019).

18. Российско-украинский конфликт: перспективы и параметры миротворческой миссии ООН на Донбассе : материалы для трёхсторонней эксперт. встречи 14–17 авг. 2018 г., Каденаббия, Италия / Центр Разумкова. Киев : Заповит, 2018. 120 с. URL: https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=8b1c9437-39c0-6f33-c562-91ce18446709&groupId=252038 (дата звернення: 01.03.2019).

Надійшла до редколегії 20.08.2019

ТИТАРЕНКО А. А. КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ СЦЕНАРИИ ТРАНСФОРМАЦИИ СОСТОЯНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ВООРУЖЕННОГО КОНФЛИКТА НА ДОНБАССЕ В СРЕДНЕСРОЧНОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ

Исследовано влияние вероятных сценариев решения вооруженного конфликта на Донбассе на состояние преступности в Украине. На основе использования сценарной методологии сформированы криминологические сценарии (реалистичные, оптимистичные, негативные - пессимистические) трансформации состояния преступности на среднесрочную перспективу (2019–2022 гг.). Обоснованно наибольшая вероятность развития состояния преступности по следующим трем сценариям: «Стагнация и незначительное увеличение» (наиболее реалистичный), «Контроль и безопасность» (оптимистический), «Турбулентная преступность» (отрицательный). Доказано, что развитие возможных криминологических сценариев будет зависеть от интенсивности воздействия внешних и внутренних угроз национальной безопасности.

Ключевые слова: *криминологический сценарий, состояние преступности, вооруженный конфликт на Донбассе.*

TITARENKO O. O. CRIMINOLOGICAL SCENARIOS OF CRIME SITUATION'S TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT ON DONBASS IN THE MIDTERM

The article is focused on the study of crime transformation in Ukraine, depending on the probable course of the armed conflict on Donbass and the construction of criminological scenarios on its basis of changing its status. It has been noted that the construction of predictive criminological scenarios for changing the crime situation for the relevant time perspective is perspective for their use in the development of strategic program documents for the implementation of the state policy in the field of combating crime. To achieve this goal, the author of the paper has used appropriate methodological tools, which include: dialectical and general scientific methods of cognition (analysis, synthesis), as well as scripted methodology (expert and matrix approaches). It has been noted that the scriptural forecasting methodology is currently underused in domestic criminological research. It is considered relevant to understand the development of possible criminological scenarios of crime situation in Ukraine in terms of both changes in the course of the situation in the East of Ukraine, and taking into account the development of related problems in different spheres of public life (social, economic, political, military). Based on the use of scenario methodology, the author has formed six criminological scenarios (realistic, optimistic, negative – pessimistic) of the transformation of crime situation in the midterm (2019-2022). The author has expertly substantiated the highest probability of developing a crime situation in the midterm in the following three scenarios: “Stagnation and slight increase” (most realistic), “Control and security” (optimistic), “Turbulent crime” (negative). It has been proved that the development of probable criminological scenarios will depend on the intensity of external and internal threats to national security. Taking into account the available prognostic research in the military and political sphere and the results of own expert poll, we support the position of domestic experts that solution of the conflict on Donbass will remain in the stagnant form (“no war, no peace”) in the nearest future, which is going to affect the possibility of developing the most realistic and optimistic criminological scenarios.

The author has substantiated the possibility of taking into account various criminological scenarios for the development (correction) of crime impact strategies by law enforcement agencies as well as for the formation of the relevant state programs.

Key words: *criminological scenario, crime situation, armed conflict on Donbass.*